

עבודה זרה מ

משה שווערד

1. רא"ש על עבודה זרה פרק שני - סימן מא

השתא אחת אמרת שרי תרי מיבעיא. ל"ק כאן בפתוחות כאן בסתומות. בסתומות אחת בפתוחות שתיים. איתמר רב הונא אמר עד שיהא הראש ושדרה ניכר רב נחמן אמר ראש או שדרה. מתיב רב עוקבא בר חמא ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההיא בארא ופלמוזה דדמו רישייהו לטמאים. פרש"י דאתרוייהו ראש ושדרה פריך וקשה דא"כ אשדרה לא תירץ כלום אמאי לא תני שדרה. ולעיל (דף לט.) נמי אמרינן דליכא דג טמא דאית ליה שדרה הלכך נ"ל דמשדרה לא פריך דלא חשיב התם אלא סימני בראי. ודגוואי לא חשיב. וקשה לי מה שנסתפקו כל הגדולים בדג הנקרא בורבוטא. ור"ת ז"ל דקדק דסימני עוברין דאורייתא מסוגיא דשמעתין ומתוך כך התירו ואמאי לא בדקוהו בחוט השדרה. הילכך צ"ל כפי' רש"י דאתרוייהו פריך ואתרוייהו נמי קמשני. אלא שהתלמוד קיצר והביא ארא ופלמוזה הידועים להם דדמו רישייהו לטמאים וא"כ י"ל דאיכא נמי דג טהור דדמי לטמאים בשדרה. ולהכי לא חשיב התם בסימני טהרה ראש ושדרה. וכיוצא בהן נאמר דאיכא דגים טמאים דדמו לטהורים בראש ושדרה אע"פ שאין ידועים לנו. ומ"מ היכא דמכיר ראש ושדרה לא חיישינן שמא יש בהן ממין דגים טמאים שאין ידועים לנו דהנהו לא שכיחי בינינו כדאמר בפ' אלו טריפות (דף סב.) אי משום פרס ועזניה לא שכיחי בישוב הילכך אין לסמוך על הראש ושדרה להתיר דג עליהן:

2. תוספות מסכת עבודה זרה דף מ עמוד א

ובדגים כל שיש לו סנפיר וכו' - פ"ה משמע שאין הכשר בדגים בדבר אחר וקשיא לתרוייהו ותימה דא"כ כי משני באותם דדמו רישייהו לטמאים פירוש ולאותם הוצרך סנפיר וקשקשת ומה תירץ אליבא דמ"ד או ראשו או שדרו ולבדוק בשדרה דכל דג טמא אין לו חוט השדרה לכך נראה דמשדרה לא פריך מידי והא דלא חשיב ליה תנא בהדי סנפיר וקשקשת היינו משום דסימני גוואי לא קא חשיב.

3. ספר בית שמואל

נמ' שוטטות בו. ע' בבית שמואל שהקשה מדוע אין הכלבית שהוא דג טמא (לדעת רש"י) אוסר הציר ע"י כבוש כמבושל. וע' בדברינו לעיל (דף לה:) ברש"י ד"ה וציר שאין בה דגה (כד"ה בא"ד. והיא עצמה טמאה).

4. ספר עבודה ברורה

אבל בגופן דברי הכל אסור. דצירן בטל ברוב, אבל גופן הוי "בריה" שאין לה דין ביטול. כן כתבו התוס' (ד"ה מחלוקת), ור"ל דאף שיש כאן הסימנים של ראש או שדרה, מ"מ חיישינן דלמא נתערב בהו גם ממין הטמא, ולא אדעתייהו. אך הראב"ד הרא"ש והמאירי פירשו משום דציר אינו אסור אלא מדרבנן. וע' בדברינו בתוד"ה מחלוקת (כד"ה בא"ד. הטמאים לרבות צירן).

5. תוספות מסכת עבודה זרה דף מ עמוד א

מחלוקת בצירן אבל בגופן לא - וא"ת והא צירן נמי איסור דאורייתא כדאמרינן (חולין דף קיב:) הטמאים לרבות צירן ורוטבן וי"ל דודאי דאורייתא אסור מיהו צירן בטיל ברוב וגופן לא בטיל דבריה לא בטילה.

6. ספר עבודה ברורה

בא"ד. וי"ל דודאי דאורייתא צירן אסור. הרבה האחרונים הקשו על דברי התוס', דהלא מבואר בתוס' במס' חולין (דף צט: ד"ה שאני, ובדף קיב: ד"ה הטמאים), וכן משמע בפשטות בגמ' שם, דציר דגים אינו אסור אלא מדרבנן.

ובהערות על התוס' רי"ד מתרץ על פי הגר"א (סימן פ"ג אות י"ד) דדוקא ציר שיש בה שמנונית הרה מדאורייתא, והכא משמע דאפילו עם שמנונית מותר, דדוקא בגופן לא, לכן הקשו התוס' דציר הוה דאורייתא.

7. ספר עבודה ברורה

בא"ד. מיהו צירן בטיל ברוב. פי, דבודאי יש שם הרבה ציר מדגים שהם טהורים, דהלא הובא לפנינו חתיכות טרית ורוב מהם הם טהורים ורק חיישינן למיעוט הדומים להם, ובודאי לא מסתבר שכל החתיכות הם מן הדומים דזה ניתן להבחין לכאורה, ולכן כיון שרוב הם מן הטהורים אף שלגבי גופן מחמירים אמנם צירן בטלים ברוב ציר של טהורים. וכן משמע מפסקי התוס' רי"ד (הובא בהערות על התוס' רי"ד #473). וכתב הפרי מגדים (שפתי דעת סימן פ"ג סק"ג) דהיינו דבטל בששים, דלח בלח בטל בששים.

והחשק שלמה העיר דזה צ"ע, דמדוע הצריך רב נחמן סימן אחד, ורב הונא ב' סימנים, הלא אם בטל בששים, ליכא איסור כלל.

8. ספר עבודה ברורה

בא"ד. דבריה לא בטילה. כתב החתם סופר דאע"ג דלא בריה שלמה היא, צ"ל דלא דוקא אלא ר"ל חתיכה הראויה להתכבד דאינה בטילה; וכן כתב הפרי מגדים (שם).

וכתב החתם סופר דלפי זה צ"ל דחתיכה הראויה להתכבד דאינה בטילה הוה דאורייתא.

9. ספר עבודה ברורה

שיפורי דרבא ואסר, שיפורי דרב הונא בר חיננא ושרי. הקשה הרמב"ן, היאך היה רב הונא בר חיננא רשאי להתיר מה שאסר רבא, הלא חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר, כדאיתא במס' חולין (דף מר:). ועוד, דאפילו התיר, לא מהני היתרו.

ותירץ, דלאו דוקא נקטה הגמ' דרבא אסר מקודם, אלא רב הונא בר חיננא התיר מקודם ונפקי שפורי דרב הונא בר חיננא, ואח"כ אסר רבא ונפקי שיפורי דרבא. והוסיף, שכן מוכח ממה דאמרה הגמ' מתחלה "נפק רב הונא בר חיננא וחזא ביה קלפי ושרייה, א"ל רבא ומי

איכא דשרי", הרי דמקודם התיר רב הונא בר חיננא ואח"כ נחלק רבא ואסר, עכ"ד.

אמנם הר"ן כתב דאין צריך לזה, דאע"ג דרבא אפיק שיפורי ברישא, לאו שיפורא גרם, דמ"מ רהב"ח התיר קודם. ועוד, דכל שאחרון גדול מראשון מצי שרי, ומשמע דרהב"ח הוה עדיף טפי, מדסמך רב אשי עליה, ע"ש. וע"ע בריטב"א.

10. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף מ עמוד א

נפקי שיפורי דמר ושרו שיפורי דמר ואסרי. ואע"ג דאמרינן בפ"ק (ז' א') שאם היו שניהם אחד מטמא ואחד מטהר הלך אחר המחמיר היכא ששניהם שקולים, והכא מסתמא שניהם שקולים, יש אומרים שאם המיקל סומך על גמריה יכול להורות לאחרים כדבריו ומותר לעשות כדבריו, מ"ר, ובפ"ק דיבמות כתבתי יותר מזה בס"ד.

11. שערים מצויינים בהלכה

בירושלמי אמרו דחכם שהתיר אין חבירו רשאי לאסור, וצריך לאוקמי שכבר חלה הוראת הראשון טרם שנחלק חבירו עליו כו'. וכ"כ הרמ"א (יו"ד סי' רמב סל"א) דאפילו אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו אין לשני לאסור. ומפרש הטו"ז (שם ס"ק יח) דהך חלה היינו שנעשה איזה מעשה להקל, כגון שאכלו קצת ממנו, או נתערב בין דבר היתר, אבל משום קבלת הוראה ממנו לחוד לא מהני. ובנקודת הכסף (שם ס"ק יח) השיג עליו מכח דברי הרא"ש שהוא מקורו של הרמ"א, דע"כ פירושו שחלה ונתפשטה ההוראה, לאפוקי כששניהם בביהמ"ד. ועי' בתשו' חכם צבי (סי' נג)

נפק שיפורי דרבא ואסר, שיפורי דרב הונא בר חנינא ושרי. כתב הרא"ש לעיל (פ"א סי' ג) דהכא מיירי שבא הדבר לפני שניהם ביחד בביהמ"ד, או שהיו דברי המתיר תחילה, ומיהו

12. ספר בית שמואל

דבחיזין דליכא סימני ציזים עבורים, רק משום דליכא עורבא דדמיא ליונה, לכן סגי בלומר של עוף פלוני וטעור, דזה אינו, דהא למאי דס"ד דסימנין דלוריתא כוכ מוקי לכך דלצוב דשמואל דלומר של עוף פלוני טעור צטרופות צקערה, ואעפ"כ סגי לן בזה, כאלו תעין צאלו עריפות. רק הקושיא דמי זבינין לכו כלל, ועל כרחין דמשום דקרבי דגים ועוברי דגים עמאים הן כגוף הדג ולוקה על אכילתן, החמירו עפי מצויזים של עוף עמא, דצבו ליכא רק איסור דצר חורה שאינו מפורש מלקות, והוכיח רק כחצי שיעור, ומלאנו צבי"מ צשי"ם שעל דבר המפורש בתורה החמירו צספיקו יותר, וכן פירש רבינו בעט"ס שחוששים לספק דרוסו צפ"ה מהלכות שחיטה, הוהיל והוא מפורש בתורה. וכבר ידוע שיטה התוספות והר"ן דצדצר שאינו מפורש בתורה הלה עליה שצוטה, לכן לרצ נחמן עד שיאמר אלו דגים ואלו קרביהן, ולר"י עד שיאמר אני מלחמים והולאתים מן הדג ודו"ק. ועיין מש"כ במ"מ צזה לקמן. עכ"ל האור שמה שם, ועיין כ"מ ולח"ה להבן הלי"צ.

שם. דג טמא נשריף כו'. כתב הרמב"ם פ"ג ממ"א הלכה ז' ח"ל: יראה לי שהאוכל ציזי דגים עמאים הנמלאים צמעייהם כאוכל קרבי דגים עמאים ולוקה מן התורה עכ"ל, וצמ"מ שם ח"ל, סדרת רבינו זו פשוטה היא צעמא, דכל שהן צגוף צדגים דליכא צבו קליפה עכ"ל. ח"ל האור שמה שם: כוונתו צרורה דג טמא אמרינן צמסקנא צפרק אין מטמדין (דחין) מעיל ציזים רק משריף צפנים וציזיו הם צפנים, לכן כ"ז שהם צגוף הדגים הוה כצטר הדג. וזה מוכרח לפי שיטתו לקמן, דצצויזים הם אמר ישראל שאינו מומחה של עוף פלוני הוא וטעור הוא סומך עליו, וצקרבי ועוברי דגים מסקינן דצריך הישראל לומר אני מלחמים והולאתים מדג טעור אז אוכל על פיו, אבל אם אמר של דג פלוני וטעור אינו סומך עליו, ומאי שנא, וצפרע רצ נחמן דמחמיר טובא ואמר עד שיאמר אלו הדגים ואלו קרביהן, ומאי שנא, ואין לתרץ דסוגיא דפרק אין מטמדין מיירי צשימוחו ואין כאן סימנים, אבל הוה דפרק אלו טריפות גבי ציזים מיירי

13. רמב"ם יד החזקה הלכות מאכלות אסורות פרק יז

(י) כיצד לא ישתה אדם במסיבה של עכו"ם ואע"פ שהוא יין מבושל שאינו נאסר או שהיה שותה מכליו לבדן ואם היה רוב המסיבה ישראל מותר ואין שותין שכר שלהן שעושיין מן התמרים והתאנים וכיוצא בהן ואינו אסור אלא במקום מכירתו אבל אם הביא השכר לביתו ושתהו שם מותר שיעקר הגזירה שמא יסעוד אצלו: (יא) יין תפוחים ויין רמונים וכיוצא בהן מותר לשתותן בכל מקום דבר שאינו מצוי לא גזרו עליו יין צמוקים הרי הוא כ"יין ומתנסך:

14. רא"ש על עבודה זרה פרק שני - סימן יג

[דף ל ע"א] ... והדבר תמוה כיון שגזרו על ייבן משום שנתיהן וכי משום שהרתיהו לא שייכא הך גזירה. ואי משום דלאו בר ניסוך הוא. והלא יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא. ואפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה ...

15. ספר עבודה ברורה

כיון דאמר אני מלחתי מותרין. פי', כיון שאין שם מומחה, סמכינן על עדותו שאומר שהם מדגים טהורים. והרמב"ם ביאר הטעם, דמירתת פן יקחו הקרביים לבקי ואם יאמר שהם של טמאים יתגלה ששיקר. אמנם אם לא אמר "אני מלחתי", יכול לטעון שישאל אחר מכרן לו בחוקת טהורים והטעה אותו, עכ"ד.

וכתב הריטב"א דמהני עדותו אפילו אם הוא ישראל חשוד, דכיון שמעיד עליו בתורת עדות מירתת ומפחד לומר שקר. והרמ"א (סימן פ"ג סעיף ז') מקיל יותר והתיר אפילו לקנותו כן הגוי כשאומר "אני מלחתי".

אך השיך (שם סקכ"ה) העלה מכמה ראשונים שאין שום היתר כשאומר "אני מלחתי" אלא אם הוא ישראל נאמן, אלא שאינו מומחה, דהיינו שאינו מחזק לן לבקי בזה. (ויתכן פירוש זה אם נפרש מומחה דהיינו בקי, ע' בדברינו בעמוד א' בד"ה אלא מן המומחה). ומבאר הפמ"ג (סימן פ"ג סקכ"ה), דאפילו להראשונים המתירים בישראל חשוד, מ"מ בגוי הכל מודים שאינו נאמן בנימוחו, ודלא כהרמ"א.

16. תידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף מ עמוד ב

פעם אחת חשש רבי במעיו. פירוש חולי שאין בו סכנה היה, ושמענין מינה דחולי שאין בו סכנה אסור להתרפאות באיסורין של דבריהם כדרך הנאתן, ואע"פ שהתירו להתרפאות אפילו באיסורי הנאה של תורה כשהוא שלא כדרך הנאתן כדאיתא בפרק כל שעה (פסחים כ"ה א'), משום דכשלא כדרך הנאתן איסורא דרבנן הוא כדאיתא התם, אפילו הכי לא חלקו בכל שכדרך הנאתן בין איסורין של תורה לאיסורין של דבריהם, או אפשר דהתם היא לגבי משיחה וכיוצא בו שאין בו אכילה ושתייה, אבל אכילה או שתייה לא התירו לעולם בחולה שאין בו סכנה ואפילו שלא כדרך הנאתן, וכן דעת מורי הרא"ה ז"ל ושם הארכתי בס"ד.

17. ספר עבודה ברורה

וע' בעין אליהו שהעיר, הלא מעים הם מהאברים הפנימיים דלכאורה הוי פיקוח נפש, וא"כ אף אם היה אסור, מותר לו לשתותו. ומתוך, שנשמרו חז"ל בלשונם ואמרו ש"חש" רבי במעיו, והיינו מיחוש בעלמא, ולכן אם היה אסור לא היה שותה. וכתב דמכאן יש ראייה למה שמבאר באר"ח (סימן שכ"ח), שעל מיחשים אינם מחללים שבת אף שהם בחלל הגוף.

18. שערים מצויינים בהלכה

אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים. מפרש השואל ומשיב בספרו דברי שאול, עפמ"ש"כ הרמב"ם (הקדמה לסדר זרעים ד"ה דע) דלפעמים נותן הקב"ה לרשע גנים ופרדסים כדי להכין להדורות הבאים, שיבא צדיק אחד ויהנה מאחד הפירות ויתרפא, וגם כאן הבין רבי שמה שזכה העכו"ם שיהיה לו יין תפוחים של שבעים שנה, ע"כ היה לו זאת בתור שומר, ולכן אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.

19. ספר עבודה ברורה

שמסר עולמו לשומרים. ז"ל מהרש"א: נראה לפרש, לפי שהיה יין הזה שבא לרפואה שמור כל כך ביד העובדי כוכבים שבעים שנה נתן למקום ברכה בלשון הזה. ועי"ל לפי שבתחלה כשברא הקב"ה את האדם והניחו בגן עדן, לא השליט אותו בפירות גן עדן רק שיהיה שומר בגן עדן, כמו שנאמר "ויניחוהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב:טו), אבל כשנטרד מגן עדן השליט את האדם בכל ומסר הכל בידו, ועל זה נתן ברכה שמסר עולמו שמחוץ לגן עדן לאותן שהיו רק שומרים בגן עדן להיות להם כל העולם הזה לכל צרכיהן, עכ"ל.

וז"ל הבונה (נרפס בעין יעקב): ואפשר שרצה בזה, שכמה דברים ברא הקב"ה בעולמו לצורך ולהנאת האדם, ומסר אותם לזה דבר אחד ולזה דבר אחד שמחזיקים ושומרים אותם לעת המצטרך לעזור איש את רעהו כאשר עשה נכרי זה ששמר יין זה של ע' שנה עד שנתרפא בו רבי, ומזה נתן הודאה וברכה לה, עכ"ל.

וז"ל סדר יעקב: נראה הכונה, כמו שאחד שומר חפץ לחבירו ולבסוף מחזירו, הרי ברור שתכלית של חפץ זה לבעליו אשר משתמש בו בסוף, הכא נמי אע"ג דנראה לכאורה שתכליתו היה לגוי זה, מ"מ הוא רק בגדר שומר, ועיקר תכליתו הוא לרבינו הקדוש, שכל הדברים לא נבראו אלא להצדיק, עכ"ל.

20. ספר בניהו בן יהודע על עבודה זרה דף מ/ב

ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים. ובזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים ד' ז'] רבים אומרים מי יראנו טוב נסה עלינו אור פניך ה' נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו, פירוש רבים ממלכי אומות העולם וגדוליהם שיש להם רוב טובה בעולם הזה מה שלא נמצא אצל ישראל אפילו במקצת, מלעיגים עלינו ואומרים עלינו מי יראנו טוב, דחושבים ורואים הטוב הוא להם דוקא, אך אנחנו אומרים נסה עלינו אור פניך ה', שאנחנו רוצים עיקר בטוב עולם הבא שהוא אור פניך, וגם על טוב עולם הזה אין אני מצטער בראותי אותו ברבוי אצל אומות העולם, אלא אדרבה נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו, כי חושב אני, דאלו אוספים טוב עולם הבא [הזה] ושומרים אותו לנו כי יבא היום שאלהם במ ואקח אותו מהם, וכמו שאמר כאן ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים:

21. תורת חיים מסכת עבודה זרה דף מ עמוד ב

ור"מ דחייש למיעוטה גזר שאר מקומות אטו אותו מקום. **לכאורה משמע דבשאר מקומות ודאי הוא שאין נעבדין כלל ואפילו הכי אסורין אטו אותו מקום** וכך כתבו התוספות בהדיא ותימה דא"כ הא דחייש ר"מ הכא למיעוטה לא הוי כמו בעלמא דבעלמא כל היכא דאיכא רובא להיתרא ומיעוטה לאיסורה חייש ר"מ בכל אחד שמא הוא מן המיעוטה והכא לא שייך למימר הכי דכיון דודאי הוא שאין נעבדין בשאר מקומות ועוד דמדפירש רש"י ז"ל לא משמע כן שכתוב אנדרטי כשהשלטן מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון והתם קאמר ר"מ דאגב חביבות' העכו"ם פלחי ליה בעומדין על פתח המדינה שנינו בהנהו קאמר ר"מ דחשיבי להו מדנקט קאסר ר"מ אלמא דבשאר מקומות איירי ואפילו הכי כתב דחשיבי להו ואגב חביבותא פלחי ליה משמע דבשאר מקומות נמי איכא למימר דפלחי ליה ודוחק לחלק דבריו ולפרש דמה שכתב והתם קאסר ר"מ קאי אשאר מקומות ומה שכתב דחשיבי להו ואגב חביבותא פלחי ליה קאי אמקומו של נ"מ דלא משמע הכי. ועוד דלקמן קאמר ש"ס הכי השתא התם אימור לא עבדום ואם תימצי לומר עבדום אימור בטלום משמע בהדיא דבשאר מקומות ספוקי מספקא לן אי עבדום אי לא ואיכא למימר דלא עבדום.

לכך נראה דהוה קים להו דלא פלחי לאלילים אלא בקצת מקומות אבל רובא דעלמא לא פלחי להו ולא ידעינן הי ניהו דפלחי להו הי ניהו דלא פלחי להו הלכך ר"מ דחייש למיעוטה גזר שאר מקומות אטו אותו מקום דבכל מקום ומקום איכא לספוקי דלמא אמיעוטה דהיינו מאותו מקום דפלחי ליה הוא ולרבנן לא חיישי למיעוטה והאי דאיצטריך למימר דבמקומו של ר"מ היו ודאי עובדין אותה משום דלישנא דמפני שהו נעבדין דנקט מתניתין משמע שהו נעבדין בודאי לכך קאמר דבמקומו של ר"מ היו עובדין אותה בודאי וכיון דראה עובדין אותה ואיכא נמי קצת מקומות בעולם שעובדין אותה חשש בכל מקום שמא ממיעוטה שעובדין אותה הוא. וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל בפירושו המשנה שכתב שם וחכמים לא חיישי למיעוטה ואומרין שעושין אותה לנוי משמע דלר"מ דחייש למיעוטה חיישי שמא לא עשו אותה לנוי אלא לעבדו וקרוב לזה כתב הרמב"ן ז"ל הביאו רבינו נסים ז"ל.

22. שערים מצויינים בהלכה

משנה כל הצלמים כו'. פי' הפרישה (יו"ד סי' קמא סק"א) דהיינו דמות של אדם, שאדם נקרא צלם, שנאמר (נח ט-ו) "כי בצלם... עשה את האדם". ועי' בטו"ו (שם סק"א) שאין חילוק בין אם הצורה היא דמות אדם או שאר צורה, שכל שיש עובדין לצורה זו דינא הכי, והחילוק בין דמות אדם לשאר צורות הוא רק בסתמא, דצורת אדם בסתמא דין צלמים יש לה, משא"כ בשאר צורות לא נקרא צלמים לענין זה אלא אם ידוע לנו כודאי שעובדין לצורה זו. וע"ע בדרישה (שם סק"א) ובש"ך (שם סק"א).

23. שערים מצויינים בהלכה

מפני שהן נעבדין. כתב הרמ"א (יו"ד סי' קמא ס"א) צורות שתי וערב שמשתחווים להם דינו כדין צלם כו'. ובשו"ע דפוס ווילנא השמיטו תיבת "שתי וערב" מפני הצענוז, אבל בשו"ע דפוס לעמבערג [ובשאר דפוסים] נדפסו כהוגן. וכן בב"י (שם) ובדרכי משה

24. שערים מצויינים בהלכה

עוד כתב הרמ"א (שם) אבל אותן שתי וערב שתולין בצואר לזכרון לא מיקרי צלם ומותר. ובש"ך (שם סק"ו) כתב, דהיינו דוקא בידוע שלא השתחוהו לו. ובתשו' אבני נזר (יו"ד סי' קכב) כתב, דמדסתם הרמ"א משמע דס"ל אפילו בלא ידוע, דאל"כ לא היה סותם דברין ולתת מכשול כו' עי"ש. ועי' בדברינו לקמן (מד: ד"ה הכא) הטעם לזה. ועי' כפת"ש (שם סק"ד) בענין מטבעות שיש עליהם צורת ע"ז, דבתשו' כנסת יחזקאל (סוסי"י יג) הכריע דמטבעות של כסף יש להם דין מכובדים, ומטבעות של נחושת יש להם דין מבוזים עי"ש. ובדרכ"ת (שם ס"ק כה) הביא מתשו' בית דוד הספרדי (ח"ד סוסי"י עד) שנוהגין עכשיו היתר אפי' במטבעות של כסף שיש בהם צורת שתי וערב, אע"פ שצורת שתי וערב ודאי צורה הנעבדת, מ"מ דוקא כשאותה הכלי עצמה נעבדה אסור, אבל במטבעות שאין ידוע שנעבדו הם עצמן, וקרוב לודאי שלא נעבדה א"כ אפי' של כסף מותר. וע"ע בגט פשוט (סי' קכד סק"ב) ובתורת גיטין (שם) בענין לכתוב גט על נייר שיש בו רושם של שתי וערב או מין צורות אחרות הנעבדות.

ובתשו' שואל ומשיב (מהד"ק ח"ג סי' עא) כתב, דזה שהמלך נותן אותות הכבוד של כסף וזהב ליהודים נכבדים ועליהן שתי וערב, י"ל דכיון שאינו אלא למזכרת אהבה שנשאו היהודים חן בעיניו, אפשר שאין לחוש, ובפרט

שהוא מכבוד המלך כו', ונשאר בצ"ע. וע"ע מה שהארננו בשמ"ב (שם סק"ב) בענין זה.

שם. תוספות ד"ה ככדור. שהעולם עגול כדאיתא
 זירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה
 עד שראה כל העולם ככדור וכו'. ועיין במדרש
רצה במדבר פי"ג, מזרק אחד כסף כנגד כל העולם
שהוא עשוי ככדור המזרק מיד ליד וכו'. ומנין שהים
עשוי דוגמת קערה והעולם עשוי ככדור וכו' עיי"ש.
וכן מצואר בזוכר פי ויקרא דף י' וז"ל ובספר דרז
המנונה סנה פריש דהא כל יסוצה מתגלגלה צטיגולא
ככדור חלין לחתא וחלין לעילא וכו' ועל דא חיה אחר
ניסוצה כד נכיר לחלין חשיך לחלין, לחלין יממא
ולחלין לילא, ואחיה אחר דכולי יממא וכו' יעו"ש. וזה
היה נגלה לחז"ל הקדושים צמוד. כי ליראוי עוד ערס
שנתודע מזה לחכמי אוכ"ע אשר לא ידעו מזה
ערס שנגלה צער להם ורק אחרי שנות עמל ויגיטע
 רצה כוודע.

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות עבודת כוכבים פרק א

(א) בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה וזו היתה טעותם אמרו
 הואיל והא-להים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו
 ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד וזהו רצון הא-ל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו כמו שהמלך רוצה
 לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות
 ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה וזה היה עיקר עבודת כוכבים ...
 (ב) ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהא-ל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים
 והקריבו לו ונסכו לו... והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני
 בכך וכך... אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם
 ועבר ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו:

2. דרשות הר"ן - הדרוש התשיעי

ואפשר שהביאו לומר כן, מפני שמצא ענין זה באחד מן המדרשות או באותן ספרי ע"ז הקדומים שבאו לידי הר"מ ז"ל. אבל
 לפי הסברא אני חושב שגוף העיון היה מביאם אל זה, והוא שהם היו מדעות הפילוסופים שחושבים שאין לשי"ת חפץ
 והשגחה בבריאה, אבל כל המציאות נמשך על צד החיוב. וכל מי שיאמין זה הדעת הרעה, אם יעלה על דעתו הפכו, יחשוב
 שהוא מרי גמור וחסרון בחק הש"י, מפני שהם חושבים שהוא נעלה ומרומם מכל זה מאד. וכיון שהיו חושבים כך בדעתם
 הרעה, ויודעים באמת וברור שהכוכבים והגלגלים פועלים ומשפיעים בעולם השפל... והיו חושבים מצד התחכמותם הרע
 שבעבודות ההם ישיגו שפע והצלחה מצד הכוכבים, והיו נשקעים אל זה הדעת הרעה, עד שהנשים הארורות אמרו: ומן אז
 חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל. נמצא על פי דעות הללו שהיה משתבש בהם העיון, אם לא שהאירה אותנו
 התורה... אמרו בסוף מנחות דקרו ליה א-להא די א-להיא, כלומר, שהיו מודים שהוא עלת העלות ושהכל נמשך ממנו, אמנם
 על צד החיוב לא על צד הרצון, ונמשך מזה שכל מי שעובד אותו וחושב שהש"י ירצהו או יגונן עליו, שהוא מיחס הליאות
 אליו, ראוי אם כן לעבוד הכוכבים והגלגלים כדי להשיג מהם השפע הנמשך מהם והמנוסה אצלם על דעתם הרע, ואין ספק
 שגוף העיון היה מביא האדם לחשוב זה אם לא שהאירה לנו התורה, ולפיכך אחר שהעיון נותן כל ויחשב שזה רוממות בחק
 הש"י, וההפך חסרון, הוצרכה התורה להזהיר ולכפול ולומר בכמה מקומות שאין הענין כן, שאין עובד ע"ז מרומם הש"י
 אבל מקציפו: